

ПЕСНИЧКА СЛИКА КОСМОСА У ПОЕЗИЈИ МИЛАНА С. ДИМИТРИЈЕВИЋА

НИКОЛА ЦВЕТКОВИЋ

Филозофски факултет, Косовска Митровица

Резиме. Размотрене су и анализирани поетско-визуелне представе неба, звезда, Сунца, Месеца, планете Марс и метеорита у стиховима и публицистичким делима Милана С. Димитријевића.

ПОЕТСКА СЛИКА НЕБА

Небо као поетски изазовни део свемира наткриљује стихове Милана С. Димитријевића. Оно је ту космичко-изражајна и лирско-имагинативна одредница која означава подручје недомашног, тек слућеног, незнаног, и емотивно неухватљивог света, духовно и етичко, астрономско али и трансцендентно. Слика неба се код њега варира у веома различитим представама што су одраз космолошког као и општијег људског виђења и сазнања. Наш песник спаја небо и земљу, небеске звезде, очи и сазвезђа, а зеленим небом додирује сунце, док оно пева птићима и пева над нама. То физичко небо што унеколико космонаутски сличи Земљи омогућује му да лирски сагледа оно трансцендентно и да га понесено мисли у стиховима.

Димитријевић је лирски осетљив за светлости неба што наткриљују Земљу обликујући своју песничку космогонију. Свестан тавнила које је “у нама и око нас” жељан је светлости и сјаја:

И изнесоше пред нас светлост.

И би светлост.

И зађе светлост међу нас, али нас не виђаше

И када се причу плач седам бакарних звона у нама, виде “то светлост [и] би облаком”. У старословенској и српској митологији, коју је млади Димитријевић проучавао на подстицаје песника Миодрага Павловића, чију је песничку школу похађао, – небо је примарно означавало облачно небо, спојено са земљом. Њему је било знано да је у нашој старини небо

замишљано као двоструко: горње, ведро и сјајно, и доње небо облака¹, па је то и доста успешно уобличио.

У песми “Лов”, после стајања на пропланку тишине, изнели су најпре таму, па онда светлост, а затим “ветар вечности”, и најзад:

*Изнесоше пред нас земљу и воду
А небо је певало над нама
И топлим сребром сликало
Цветове на ливадама нашим.
И би Земља.*

Земља и вода су, према Емпедокловом учењу, основни градивни елементи, које је Димитријевић овде престиховао. А небо које је певало ту је нека врста лирске квинтесенције; оно је језгриште, упориште и суштаство; скуп свега онога што је најбитније, понајбоље урађено и саздано. Небески свод је и према Димитријевићевом певању осут дивотним сазвежђима и звездама са чаровито треперавом светлошћу које величанском правилношћу свога распореда сведоче о чудесној снази и красоти небеских сфера. Са својим огромним пространством, невероватним обасјањем и необичним складом, небо узвишено пева подижући “душу човечју изнад природе земаљске”, како би рекао Ђуро Даничић.

Небо је, према наведеним стиховима, *сребром*, које је иначе у симболичкој вези са Месецом (и припада поетском низу: Месец – вода – начело женственог), — “сликало цветове”. А цветови купастог облика су стециште небеских активности и истовремено слика душевних врлина: Ти чистом светлошћу и сребром сликани цветови су на ливадама и пољима која су лирска антитеза мрачном подземљу. “И би Земља”, скоро узвикује песник. Земља, као велика мајка, је у овим стиховима и универзални архетип родности, и симбол плодности и обнове.

*Изнесоше пред нас плодова свакојаких
И рујнога вина
И појаше жито у нама...*

Но, тек када пустише птице међу небеске сводове, развија песник Димитријевић слику даље: “пропевасмо, и никоше врбе у нама”. Песма неба, са птицама које су духови ваздуха, узлазак у етеричне просторе и ступање у више стање свести, спаја се и потврђује певање и пропевање у бићу, заједно са ницањем апотропејских врба. У старој српској религији и митологији врбе имају врло угледно место, знао је песник Миодраг Павловић², као и његов следбеник Милан С. Димитријевић. Наш астроном и песник посебно

¹ Ш. Кулишић, П. Ж. Петровић, Н. Пантелић, *Српски митолошки речник*, Београд, 1970, стр. 209-210.

² М. Павловић, *Огледи о народној и старој српској поезији*, СКЗ, Београд, 1993.

инсистира на врби и у наредном стиху (“И стадоше нас врбе пити и душом нашом капати”...), јер је врба зачарано дрво посвећено богињи Месеца. Она је као кочоперна и бујна постала магична шибљика — шибљика живота (Веселин Чајкановић)³; а код словенских народа је постала чак и симбол напретка и подмлађивања.

Након овог мелодичног певања, слављења неба и узлета птице међу сводове, у песми “Свитање”, такође се причују угодни звуци небеских сфера: будиш се... “а небо пева птићима у гнезду”(…) док боје метафорично свићу “у огледалу срца”. Умилни тонови се разлежу, небо пева, чује се васељенска музика што је у складу са кретањем звезда, уз мешање мелодија (промена годишњих доба), и открива се да су васиона и универзум својеврсни лирски концерт.

У песничком свету и астрономско-научним погледима Милана С. Димитријевића хроматологија има одговарајуће место, и углавом је у складу са постојећом традицијом, независно од нових продора који су се догодили захваљујући Кандинском, Хербину и другима. У појединим његовим стиховима небо је добило одређена колористичка означања што је повезано са космичким, делимично биолошким па и етичким симболизмом. При том основне бојене значајке су универзалнијег карактера, како у сазнајној тако и у онтолошкој, психолошкој и космогонијској равни.

*Кануло је небо плаво
Сунцем на небо зелено.*

Овде плава боја неба има симболичку вредност. Поглед тоне у небеску плавет губећи се у неухватљиви бескрај и безграничје. Небо плаво сачињено од нематеријалне прозирности и празнине ваздуха, кануло је Сунцем, том врховном васељенском моћи на небо зелено, што оличава – младост, пролећно зеленило живота и здравље.

И у другим Димитријевићевим песмама небо се бојено зазелени, озелени (“На развалинама града”), па се сједини и здружи са сунцем, плаветнилом и дрветом. Песма “Дрво” лирски и симболички обједињује: звезде, небо, праскзорје, росу и слутњива свитања. То као да је неко особено васељенско дрво, можда нека врста Дрвета сазнања (“Зашто мрсиш звезде гранама својим — дрво?”). Гране се додирују и мрсе са звездама и астралним сферама, па горњи део, чини се, симболизује дух и тело васељене, док је доњи у складу са вишеслојном природом човека и песника.

*Зашто зеленим небом сунце дарујеш — дрво?
Ил’ зрши на сунцопаду подневних тишина?
Мирисом давнина обавијено
Грлиш плаветнило крилом висина.*

³ В. Чајкановић, *Речник српских народних веровања о биљкама*, Београд, 1994, стр. 59-64.

Дрво у овој песми, а према традиционалној симболици, попут гаја, планине, камена — може само собом да оличава читаву васељену. Зелено што је скоро подједнако удаљено од васионски плаветног и од земаљски жућкастог, представља неку средњу величину и посредника између високог и ниског, према Алену Гербранту, представља нешто умирујуће (“подневне тишине”), освежавајуће чак, то је у много чему људска боја. Спајањем неба и земље настаје мистична зелена боја, која истовремено комбинује хладну, плавичасту светлост интелекта с осећајном топлином жутог сунца те сажима у себи ученост, животну обнову и наду.

Са Димитријевићевим стиховима о небу преплићу се они о “последњим звездама”, “умрлим звездама”, сазвезђима, месецу, сунцу, астралној светлости... У том смислу најрепрезентативнија је песма “Ноћ под звездама” којом се завршава циклус “Огледало ока”. А у том циклусу су, гледано у целини, понајвише “пропевали” космички ентитети и изразила њихова онтологија. Платани, који иначе сежу до врха песниковог станишта, грле месец својим лиснатим рукама. Они су иначе својим стасом и растом моћни и величанствени, и у грчкој традицији симболизују ученост и зналаштво. Димитријевићу, великом љубитељу класичне старине, познато је да су се у древној Атини академске расправе водиле под једним платаном; зато он овде, преко лиснатих руку обнове, хоће да споји нешто од тог зналаштва и учености са тренутком осећајног даровања месеца девојци.

У средишњем делу ове песме видимо како се “звезде гасе лагано” у очима просјака што кркља умирући; док све то опет “звезде гледају с неба очима невидећим”. Наведени стихови носе у себи нешто од трансценденције, јер се ту у једној поетској равни астрално додирује са земаљским, а у другој, звезде, чије гашење само по себи означава смрт, умиру у очима просјака. Очи пак које имају и моћ интуитивног виђења, ту су невидеће.

*Крик давно умрле звезде још одјекује горе.
Безвремља своја искром, птицама небо нуди.*

Димитријевићев песнички свет неба пун је тајанства. Њиме се разлеже крик умрле звезде која као да изражава вид нестајања што се одједном поново враћа. У магијском поимању крик заједно са одјеком као да представља начин продужавања у безвремље. А птице раскриљеним небом што им се нуди, чини се, у ваздуху пишу песму стварања која покреће животворне енергије.

Сазвезђа, у првом делу песме, “трепере мирно” и нигдинама палацају огањ праискони, поимањем који представља вид очишћења па можда и одуховљења. Сазвезђа као именоване групе сјајних звезда јављају се у алегоријском виду на крају песме:

*По сазвезђима пада киша времена нашег
и прича давне приче у ноћима потоњим*

Киша времена овде оличава силазак небеских утицаја, као и вид духовног откривења кроз реликте приповести, и то у неким прекосмогонијским ноћима.

ЛИРСКИ ТРЕПТАЈИ ЗВЕЗДА

Мало је Димитријевићевих песама у којима не затрепери звезда, не огласи се неки свемирски ентитет или не “заживи” неко васионско биће. Звезде су му симбол вечног и постојаног, далеког и бескрајног; оне су извор светлости и анђеоски гласник чаробне лепоте највиших досега и *духовне* премоћи; звезде су зрачни титрај наде у препотопском мраку, сукоб и сусретиште поетско-етеричног и материјалног. У другом делу песме “Лов”⁴ помиње васионску нит континуитета и јединства:

*Нит звезданогa многовлађа
Да таму чини мање нагрдном*

Та звездана нит обједињује и спаја све што је у свемиру присутно; на њу као да је нанизано све у космосу што има своју бићевност, па је и сама васиона саздана од “нити сунца”, од звезданих нити⁵. Слојевита симболика сједињујуће нити се овде у највећој мери односи на макрокосмичко, али има у себи и нешто људски усуђено, судбинско, што може да се везује и за збивања у животу човека појединца. Нит и спона “звездана многовлађа” истовремено пролази кроз небеску сферу као *axis mundi* да развидели таму и унесе нешто више зрачне наде.

Звезде су у традиционалној симболици превасходно оличење “Иштар или Венере, као Зорњаче и Вечерњаче”⁶. Такав смисао оне имају и у појединим песама Милана С. Димитријевића. Међутим, у подужој песми “Икар”, “бакарне звезде” су и симбол прекомерних тежњи и трагичног узлета у висине; он је својеврсна митска персонификација душевног живота и заносног узмаха у више небеске сфере. Икар је у Димитријевићевом певању оваплоћење духовног ослобађања од стега и ограничења материје; он оличава прелазак из једне онтолошке равни у другу, и то у моменту када је “у кули заноћило оловно небо”. То тешко оловно небо је у алхемијском смислу нека врста тегобног “болесног” стања метала, у космичком: олово је метал планете Сатурн⁷. У духовном и онтолошком смислу оловно небо је и један вид непрозирне телесне свести, а ми додајемо и непрепорођеног прединарског стања које ипак може бити предмет преображавања и трансформација. То и такво небо хладноћом је “прекрило хрстове и

⁴ Исто, стр. 17.

⁵ Циклус “Острво”, песма “Лов”, стр. 17.

⁶ И. К. Купер, *Илустрована енциклопедија традиционалних симбола*, стр. 201.

⁷ Исто, стр. 118.

звезде”⁸. Хростови су овде амблем богова неба, док су звезде знамење вечности и премоћи.

У завршној строфи читамо како су бакарни споменици усковитлали “бакарне звезде на небу боје ноћи”. Бакарне звезде и тавнина ноћи два су вида Димитријевићеве песничке и васељенске стварности. А на усковитланим бакарним споменицима стала је “звезда стајаћица”, обраћа се он овде чаровитим и сјајним и у астрологији стога називаним краљевским звездама⁹. И ту у певању о Икару:

*Звезде се преко куле премећу
А очне дупље их не виде.*¹⁰

Куле су симбол узлета и узмаха, али такође и будућности. Међутим, оне у духу Икара и његовог лета, овде оличавају прелазак из једне равни у другу, из једног материјализованог модалитета бића у други, дематеријализовани. Куле су у овом лирски астралном обухвату и продор до новог онтолошког нивоа; истовремено оне су, заједно са звездама и бакарним звездама, својеврсно општење и комуникација између неба и земље, уз двосмерно кретање: икарски узлазак у астрално, али и силазак божанског и надљудског. У космогонијској симболици бакарних звезда и кула, коју је Димитријевић просећао, сажима се светлост што зрачно избија из бакарног хеликоида и обавија сунце са истовременим уздицањем кула у небеске сфере.

У циклусу “Огледало ока” Димитријевић понајвише помиње звезде које повремено доводи у везу са сјајем неба (“Светионик”) и путоказањем, са сунцем (“Улица”), са категоријама времена и простора, лирско-интимистичким тренуцима (“Поглед из давнина”), другим расположењима и стањем духа, митским представама и сл. Звезде у његовим стиховима жаморе, оне се огледају (“Горско језеро”), бремене трајањем (“Ноћи”), залазе у очи, звезде плачу, бледе, мрсе се са дрвећем. У песми без наслова (циклус “Сабирање одјека”) звезде затитрају скоро у сваком стиху.

У претпоследњој песми поменутог циклуса песник претаче егзистенцијалну “самоћу у жамор звезда” и време мери “трептајима звезда”. Време се ту приказује као бескрајно дељиво и као да има зрнасту, тренутачну, структуру као најмањи комадић трајања.

*Урастао у звезде посматрао сам
бој звезде и облака
А звезде су биле далеко...*¹¹

⁸ М. С. Димитријевић, *Песме*, стр. 34.

⁹ У астрологији то су углавном четири највеће звезде, које су и биле најважније у вавилонском календару: “Алдебаран, главна звезда у сазвежђу Бика, *Чуварица истока*; *Regulus*, из сазвежђа Лава, *Чуварица севера*; *Antares*, језгро сазвежђа Шкорпиона, *Чуварица запада*; и *Fomalhaut*, из Лужне Рибе, *Чуварица југа*”. — Ј. Шевалије, А. Гербрант, *Рјечник симбола*, Загреб, 1987, стр. 816.

¹⁰ М.С.Д. *Песме*, стр. 35.

Звезде су, као симбол духа и светлости, у сукобу са материјалним снагама и мраком. Оне у наведеним стиховима војују са облацима, који су тамни и настоје да покрију звезде, али оне су далеко, предалеко. Астроном и песник Димитријевић би у студијским прилозима који имају и поетички смисао, записао “”да се звезде и галаксије простиру бесконачно.¹² Пошто су звезде далеко, у бесконачју, песнику остаје:

*Само сажети сјај¹³ крлетке
Само далеко брујање тишине.*

У овој песми наш астроном, по мишљењу филозофа Првослава Ралића, узорно разоткрива и разазнаје положај човека у космосу. Напред цитиране стихове о крлетки и брујању тишине он коментарише истичући да ту самоћа и тишина нису усамљеност и ћутање. “Сами смо у безброју. Тишина величанствено бруји, прегршт таме је у зеницама ока, звуком дочекујемо раслојавање простора. То су наше потраге за коренима...”¹⁴

У две песме “Јутро” и “Светионик” из истог циклуса “Огледало ока”, изразитије су присутни симболи звезде. Из почетног дела прве видимо како се у рано јутро разлаже ткиво мрака и диже се са *биљородних поља*.¹⁵ Песник је овде вешто употребио неологизам “биљородни” пун слојевите симболике. Сама новотворевина је доста успешно, скоро природотворно саздана, у складу с неким основним правилима грађења речи. Овај и други слични примери, са мањим изузецима, показују Димитријевићеву склоност за избирљивије неологизме. Он се, насупрот мало превазиђеној филолошкој традицији, прилично спретно служи стваралачким језичким поступком у обликовању нових речи, на шта овде узгред указујемо.

Биљородна поља у песми “Јутро” указују на животну силу, јер је симболика биља у тесној вези са животадовном плодношћу растиња и “великом мајком”. Песник Димитријевић то овде повезује са митским представама и астралним култом:

¹¹ Исто, стр. 45.

¹² М. С. Димитријевић, *Постанак и развој универзума*, Васиона, 1994, XLII, 4. стр. (3).

¹³ Занимљиво је да је писац ових редова, далеких седамдесетих година прошлог века у локалној периодици Лесковца, објавио песму “Сажети сјај”, у којој се такође помиње *крлетка*, космички ентитети и бескрај. Ти стихови касније прештампани у књизи “Све је љубав”, са којима и почиње други циклус песама “Сажети сјај”, можда су имали извесног уплива на тада младог песника Димитријевића. — Види: Н. Цветковић, *Све је љубав*, Лесковац, 1979, стр. 17.

¹⁴ Проф. др Првослав Ралић, *Поезија која пати и радује се чуду космоса и људи*, предговор књизи *Песме* М. С. Димитријевића, стр. 9.

¹⁵ М. С. Димитријевић, *Песме*, стр. 52.

*Свака звезда украде део
Однесе га до црних извора
Ноћ да вида.¹⁶*

Звезде као симболично присутна божанства, узимају, краду део са тих богатих биљородних поља, и носе га до црних изворишта мрака — прекосмогонијске ноћи и пренаталне таме да их на свој начин видају и лекују за нова *јутра* и свитања.

Завршни део песме “Јутро”, која следи астралну и светлосну симболику почетно, окреће у интимистичком смеру. И ту се догађа “ускрснуће светлости” док земља гори:

*Само прегршт таме у твојим зеницама
Само твој шапат замућен у звездама
Само твој додир на мојој руци.*

У тренуцима нежних љубавних драгања гусне се прегршт пренаталне таме страсти у зеницама, а шапат драгане бива *замућен у звездама*.

Други део песме “Светионик”¹⁷ такође је озрачен лирско-интимистичким духом и у знаку је светлости, сјаја неба и звезда. Након спиралне светлости што се уздиже изнад плаве ноћи, необична “камена сазвучја светлости маме / као песма давних сирена”. Помен сензуалног мириса жене из претходне строфе доводи се у везу са женственим завођењем сирена и искушењем. И тада су “очи упаљене звездама”, каже песник. Очи, које означавају моћ интуитивног виђења, упаљене су звездама што су “очи ноћи”, али и извор светлости и сјаја:

*Закључан у многоцени сјај неба
На стражи до последње звезде*

Небо је, као и звезде, у Димитријевићевом певању, очитовање светлости и вечности. Очи су у овој песми многозначни симбол устаљеног реда у космосу, без могућности лутања и “залутаја” својствених смртнику.

*Са мојим погледом ти знаш
Где је залутај а где прави пут
За вечни људски дом.¹⁸*

Наглашено присуство астралних симбола у “Светионику” на одређен начин сугерира идеју о вишем, узноситом и вечном за разлику од физички приземног и видљивог света.

¹⁶ Исто, стр. 52.

¹⁷ Исто, стр. 57.

¹⁸ Исто, стр. 57.

Песма “Огањ”¹⁹ почиње занимљивом кованицом и сложеним питањем односа негативног принципа — *сенке* — насупротив позитивном — сунцу (огњу):

*На звездометинама простора
Не виде се твоје сенке.
Зашто их поклањаиш нама?*

Питање о сенкама, које делимично залази и у домен фолклорне баштине, поновиће се још једном пре помена звезде. (“Зашто сенкама завијаш оне / Што не схватају шта си наумио”). А онда следи лирска поента са експлицитном тврдњом: “Звезде немају своје сенке”, и претпоставком – питањем са повећом поетском набојитошћу:

*Или је можда ноћ њихова сенка,
Којом трепере на пучини чежње.*

У народном сујеверју и вештичлуку, који се повезује са ноћним моментима, сенка често представља душу онога коме припада. У размахнутој космичко-поетској визији младог Димитријевића, далеке и зрачне звезде немају своје сенке, па им је тамни фон ноћи можда основа која им омогућује да сјајновито затрепере на метафоричној “пучини чежње”.

Првослав Ралић у ширем поетичком контексту коментарише и ситуира песму “Огањ”. Он указује да песник Димитријевић усклађује велики број разноликих ентитета, које чини смисленим свакидашњим говором²⁰ а при том не излази из песме, већ “говори о другима и своме ја али на песнички чудесан начин”.²¹

На крају књиге налази се можда понајбоља интимистичко-љубавна песма “Поглед из давнина”²², упућена непознатој:

*У тихим, звезданим ноћима
Тражим твој поглед. Непозната.*

Али наш научник и песник, који помало лирски и поетички следи Волта Витмена што је у “тишини дизао поглед ка звездама”, у сличном тону

¹⁹ Исто, стр. 63.

²⁰ Према Ралићу, песник из свакидашњег говора извлачи глас – поруку битнога: “нашег космичког и људског станишта, аскезе и гозбе, непристајања на вечно у коме нисмо важан глас нити на бесконачно у коме нисмо моменат личне и светске везе”. — П. Ралић, *Поезија која пати и радује се чуду космоса и људи* (предговор), стр. 6.

²¹ Димитријевић, према Ралићевој интерпретацији, из целине света издваја и уочава “да звезде, за разлику од човека, немају своје сенке или је можда ноћ њихова сенка, којом трепере на пучини оним најљудскијим: чежњом”. — Исто, стр. 6.

²² Исто, стр. 85.

започиње свој студијски прилог, помињући бацање погледа “на звездама осуто ноћно небо”²³.

Очи непознате о којој надахнуто пева су “две давне ноћи” што су у погледу нашле свитања.

*Звезде су бледеле на несташној води
Огрнуте ружичастим копренама
Давне зоре, која је свитала*

Поново се у овом средишњем делу певања лиричар Димитријевић враћа звездама у духу наше фолклорне традиције, али и хомеровске ружопрсте зоре. У завршној строфи, док лик непознате путује далеким тишинама, “Звезда га звезди искром додаје”, изнова у раскошним и тихим звезданим ноћима. И на крају, тај поглед драгане осут звездама “из давнина благослов” песнику дарује.

У песми “Горско језеро”²⁴ где је увир горских извора, долазе звери да пију воду, виле да се купају, те утве златокриле:

*Ту звезде долазе да се огледају.
Понека се омакне и падне.*

Горско језеро Димитријевић приказује као огледало свемира, где и јутра долазе росу да захвате, а ноћи да нађу свој мир. У њему звезде се огледају у самопрепознавању и магијски залазе у царство обрнутости. Нека звезда се при том огледању, пратећи осу светлости, омакне и падне. И тамо где падне “никне водени цвет” који оличава читаву васељену и човеков микрокосмос, а врбе које симболизују зачарано дрво посвећено богињи месеца, нагињу се да “чују његову причу”, дочарава нам песник ту мало необичну космичко-поетску слику.

ПЕВАЊЕ О СУНЦУ

За експлицитну поетику Сунца песника Димитријевића је занимљиво што за научно-популарни прилог²⁵ о овој звезди као мото узима стихове Смиљане Ђуровић: “... живимо само зато што нам је у венама сунчана светлост / опомињем вас”, који су нашли места и у антологији “Космички цвет”²⁶. Следећи наведену опомену поетесе, наш научник и песник се пита: шта би се догодило када би Сунце изненада нестало са неба. И на то питање одговара једном апокалиптичном поетском сликом и визијом: “Земља би утонула у

²³ М. С. Димитријевић, *Постанак и развој универзума*, стр. 3.

²⁴ М. С. Димитријевић, *Песме*, стр. 55.

²⁵ М. С. Димитријевић, *Наша звезда Сунце*, (3. вршачки астрономски сусрети), Геа, годишњи билтен Природњачког друштва, Вршац, 2003, 3, стр. 25.

²⁶ С. Ђуровић, *Опомена*, у књизи “Космички цвет”, Београд, 2003, стр. 31.

мрак, који би једва разгртала слаба светлост звезда”. Тада би се угасили Месец и друге планете, пошто оне светле захваљујући одбијеној Сунчевој светлости. реке би, супротно животној и поетској представи из “Књиге проповедникове”²⁷, “престале да теку, ветрови да дувају, а океани би се заледили све до дна”. Потом би гасови из атмосфере почели страхотно да се трансформишу у течност, а онда да се смрзавају, и то све док “огроман ледник од смрзнутог ваздуха не би прекрио беживотни свет, на коме би температура била нешто виша од апсолутне нуле”.²⁸ Ова стравична слика, напомиње Димитријевић, не би требало да застраши него да метафорично и упечатљиво покаже “шта нама Сунце значи и колико зависимо од њега”. А Антон Павлович Чехов, кога је Милан радо читао, добро примећује: да када сунце сја “и на гробљу је весело”.

Слојевита и вишезначна симболика сунца провлачи се кроз више песама Милана С. Димитријевића и засветли, а понекад и у пуном сјају сине, у сваком од шест циклуса. У првом делу подуже песме о Икару, на пример, присутна је светлост сунца у лирско-метафоричном преплету са небом и звездама. У певању о граду и наредној песми “На рушевинама града”, такође, затрепери Сунце заједно са звезданом пеном на биљу. У последњем циклусу “Видарица времена” обасја “озар сунца” које сјаји и у другим бројним Димитријевићевим стиховима. Сунце је тако сплет разигране светлости; оно је крв и сок што се претаче у биље. Али песник истовремено види и прерану смрт сунца на крововима; а у песми “Ноћи” крик сломљених крила пева сунцу.

У “Икару” песнички субјект “обрастао у небо”²⁹ види како се “дуж груди напуклих од бескраја” таласа простор. Простор је ту артефакт песниковог запажања и креативног мишљења. И он користи прилику да у том контексту, након лирске слике о миловању ветра “удовима”, изложи део своје поетике путовања

*једини скитник и потуцало
на путевима без одјека*

Иначе наш песник који свој субјект преобликује и у немирника Икара, велики је друмовник и уносити светски путник са изграђеном имплицитно-лирском и експлицитном поетиком путовања Земљиним шаром, као и по духовно-астралним просторима.

*Пружио сам руке
да пехар светлости уснама принесем
чињило ми се да дирам шакама Сунце...*

²⁷ “Ветар се на југ креће, на север окреће, па се опет обрће и обртања своја вечито понавља... Све реке у море теку, а море никако да се препуни; и оне и даље теку куд су текле.” — Библија — Стари и Нови завет, Будућност, Нови Сад, стр. 442.

²⁸ М. С. Димитријевић, *Наша звезда Сунце*, стр. 25.

²⁹ Исто, стр. 32.

Две пружене руке су истовремено софија и динамика: мудрост и делање. А због положаја — пружене — оличавају добродошлицу, јер треба да благословени пехар светлости принесу уснама. Тај величански пехар симболизује васељенску просторност и манифестацију и једну врсту духовног тријумфа. Док додир Сунца шакама упућује на животодавну моћ што долази са зрачних небеса.

У помало интимистички озраченом певању о “видарици времена”, Димитријевић складно укључује вишезначну симболику Сунца. Пошто је суптилно поменуо питоме сенокосе на којима су “ватровале” булке, вешто дочарава стасити храст што укоренењен у преплодну земљу:

*блажио је озар Сунца
И твој слаповити додир
док смо тражили ускрснуће³⁰*

Животворни “озар Сунца” се у овим стиховима стапа са слаповитим додирима, на путу до ускрснућа. Сунце се појављује као поетски симбол ускрснућа и поновног рађања да би овековечило један трен узајамних предавања, што је “уздан” у време (“очуван до увек”). Као да они што се предају у љубави — упијају сунчеву есенцију попут зрневља сунцокрета. Сунце је у овој поетској представи, заједно са храстом, упоришно стабло живота што се поистовећује са зрачним “озаром”. У српској фолклорној традицији храст је скоро свето стабло па су стародревни примерци уживали изванредан култ. То је Димитријевић знао још од раног детињства и првих сусрета са горостасним храстовима “записима”, са усеченим (или прислоњеним) кртовима у њихова дебла.³¹ Виђење и снажан доживљај једног таквог огромног храста што је од тада затрајало у њему, овде се уобличило у сугестивну поетску слику моћног и узвишеног храста који сада дуговечношћу и висином у духовном и моралном смислу, блажи обасјање и радост Сунца љубави. Али истовремено и слапова нежних интимистичких додира на путу до лирско-осећајних ускрснућа.

У крајој песми без наслова сунце се у пуном сјају јавља у сплету (песникова одредница) кише, дуге и вечности.³² У почетним стиховима киша се придружује симболици дуге и светлости. Она је често оличење родности, плодности као и духовног откривења:

*Киша
Сплет разиграних капи*

³⁰ Исто, стр. 80.

³¹ У одељку “Поезија и поетика путовања” описан је први Димитријевићев сусрет са величанственим храстом — “записом” у селу Братмиловцу код Лесковца, на југу Србије. О том храсту су се испредале свакојаке чудесне приче које су разгоревале песничку имагинацију.

³² М. С. Димитријевић, *Песме*, стр. 53.

Она као божански благослов силази разиграним капима очишћења, блаженства и родности. Небески богови, према традиционалној симболици оплођују земљу кишом.³³

Дуга, која је чаровити мост што спаја небо и земљу и представља сусретиште и стедиште овог света и рајских предела, у Димитријевићевом певању је “сплет распеваних боја”. Она је зраковита афирмација светлости и својеврсна небеска слава, али и преображење, па и означавање различитих стања свести. Док је Сунце “сплет разигране светлости”, који овде симболизује универзални принцип у манифестацији, као и нови живот. Та разиграна сунчева светлост је првостворена и има моћ да разгони силе таме и зла, па је и извориште свеколике доброте.

ЗАМАМНА СВЕТЛОСТ И ЛЕПОТА МЕСЕЦА

Милан С. Димитријевић у неколико махова пише студијски, научно-популарно и публицистички³⁴ о Месецу, док га много чешће помиње у контексту бројних написа и прилога из астрономије, космологије³⁵ и др. У тим студијским и популарним текстовима захвата и додирује и нека експлицитно-поетичка питања космичког у својој поезији.

Студијски прилог о Месецу³⁶ започиње подужим цитатом узетим из текста Камија Фламариона, који је у много чему подударан са његовим лирским и поетичким представама о Месецу. Димитријевићу као астроному је прихватљив па можда и присан Фламарионов метафоричан исказ да је светлост Месеца била прва астрономска светлост. Наука је, пише даље Фламарион, “почела обасјана његовим сјајем и од столећа до столећа, освајала је звезде и безмерна пространства космоса...” Наш песник доста често пише о далеким, бескрајним и бесконачним космичким и астралним просторима којима је и лирски-емотивно обузет.

У поетички осликаном цитату Фламариона, што је истовремено и мото читавог текста, јер наговештава његов дубљи смисао и сврху, Димитријевић и као песник, издваја оно што се односи на “благ и смирени сјај Месеца”, који је ослободио и растеретио наш дух од земаљских веза и спона, присиљавајући нас и упућујући да мислимо о небеским просторима. А у стиховима опет помиње тихе звездане ноћи и благи смирај месечеве светлости.

³³ Грчки трагичар Есхил, кога је Димитријевић читао у младалачким данима, пева: “Киша, падајући с неба, обременује земљу, те ова рађа биље и жито за човека и звер.”

³⁴ М. С. Димитријевић, “Друга страна Месеца”, *Школарац*, 1998, III, 24.

³⁵ Проф. др Милан Димитријевић, “Границе космологије”, *Свест (Conscientia)*, часопис за проницање у тајанство свести, душе и твари, Стара Пазова, год. IV, бр. 10, стр. 58.

³⁶ М. С. Димитријевић, “Месец”, *Васиона*, 1992, XL, 2, стр. 30-36.

Астроном и песник Димитријевић надахнуто пева и пише о чарима и лепоти Месеца. У поменутом студијском прилогу истиче да је за аматере који располажу малим телескопом Месец вероватно “најлепше од свих небеских тела, с обзиром на обиље детаља који се могу видети на њему”.³⁷ Овај став нашег учењака такође има свој поетички смисао и значење.

У традиционалној симболици Месец се, као и у певању М. С. Димитријевића, повезује са универзалним постојањем као и са ритмом живота и цикличног времена што није само ток. Време, које је једна од најчешћих категорија песниковог мишљења, понајпре се мерило лунарним фазама па је оно и својеврсно периодично претварање. У Димитријевићевим стиховима Месец симболизује време које пролази, али и вечност па и непрестану обнову; а повезује се и са женственим и судбинским, са сазнајним и имагинативним. Понајчешће Месец у његовој књизи песама, као и у каснијој антологији стихова о космосу, метафорички призива и оживљава лепоту, суптилни лиризам и просветљење у срцу и мислима.

Након певања о Марсу, планети црвенкастог сјаја, Димитријевић се непосредније обраћа Месецу у коме као да види укупност слике човековог постојања на земљи. Месец ту у већој мери представља тамну страну природе, али и унутрашње знање па и нешто ирационално.

*Месец бахато плази
Језик окрвављен постојањем
Ономе што греје се на месечини*³⁸

Месец који има превласт над водама, облацима, кишом, овде, у преносном смислу, плази језик. То плажење језика у просторима древног истока, чију је филозофију Димитријевић настојао да упозна, оличава вид изласка из мрака и тавнила на светлост, а носи у себи и апотропејски смисао. За Месец који је у традиционалној симболици *око ноћи*, наш песник каже: “Око — тамница звезда”.

Око ноћи и тамница звезда:

*Иште у огледалу мрака
Дубоком као дебело море
Тајну погинуле светлости*

У овом сетном певању о Месецу, у контексту “сатрулих давнина”, светлости, које оличавају првостворено и васељену, — гину. Тако се још једном показују дуални видови манифестације светлости и таме и Месеца као мушког и женског принципа.

У стиховима о тражењу и тражитељу Димитријевић доста складно повезује ловиште жудњиво усмерено ка овосветским циљевима, симболику

³⁷ Исто, стр. 31.

³⁸ М. С. Димитријевић, *Песме*, стр. 75.

жира која оличава родност и бесмртност, са вечношћу и Месецом. При том користи смело и оригинално поређење у обликовању слике о тражитељу који пребира мисли “као бројанице од црног жира”.³⁹ На то надовезује поређење ловишта које је “велико као разум”, имплицирајући да је Месец једно од божанства мудрости у улози мериоца времена, или сведока вечности.

*Но треба учинити корак
Ка сивом крају вечности
Заталасати бистри прах
Свога Месеца.*

Нога и стопало којим ваља учинити корак, према једној представи, су лунарни симболи; они, на пример, код Кинеза навештавају мерење времена или одељак времена, и то на “сивом крају вечности”, како Димитријевић поетско-колористички именује свеукупност времена без почетка и краја. Да ли сива боја овде означава жалост и потиштеност безвремености? Или можда упућује на прах, пепео и прашност свега људског, у односу на вечност лунарног? песник оставља *отвореним* да сваки читалац домисли по своме... Ни нешто ведрији заталасани “бистри прах”, чини се, не нуди коначно разрешење и исходиште, већ усмерава на непрекидност кретања и промена “свога Месеца”, као субјективног, интуитивног, унутрашњег знања, доживљаја и виђења света.

У завршном делу књиге (циклус “Видарица времена”) Димитријевић интимистички интонира песму “Сан”⁴⁰ помињући тиху шапутаваост Месеца. Ту он, такође, укључује већ раније помињане општије категорије мисли (време, вечност), космичке и друге ентитете, са можда нешто више сликовито-фигуративних појединости но у другим певанијама. У почетном делу песме причује се нежни шапат усана драге, који заустављају “старе таљиге времена” и то само за тренутак. Апострофирање тренутка као да упућује на неки лунарни женски вид времена. Таљиге времена имају атрибуцију љубави и повезују се са радосним осмехом сна, док: “Ноћ плашљиво застаје на свом путу и тихо, шапуће Месецу дахом вечности”. Ноћ је овде, и поред бојажљивости, на сврховитом путу, и означава стремљење ка љубавно нежнутљивом, шапутавом Месецу. А шапутање је у знаку животодавног даха вечности и духовних моћи љубави.

Средишњи део песме “Путеви”, значајне за поетику путовања М. С. Димитријевића, која би могла да се нађе и као нека врста лирског пролога на почетку одељка о велепутнику и друмовнику, дочарава слику о далеким иреалним водопадима што “Месец глођу”; док “седеф засипа даљине”. И поред тога што Месец симболизује постојање, бесмртност и вечност, у Димитријевићевим стиховима имагинарни, можда небески водопади, “Месец глођу”, а “седеф засипа даљине”.

³⁹ Исто, стр. 31.

⁴⁰ Исто, стр. 81.

ЦРВЕНКАСТО-РИЋА ПЛАНЕТА МАРС

Песник Димитријевић поетички помиње машту научника, писаца и сањара у вези са питањем: да ли на Марсу, о коме пева, постоји живот.⁴¹ До недавна многи су сматрали да је поменута планета насељена, “можда чак и разумним бићима”. Међутим, тек је динамичнији развој космичких истраживања омогућио да се Марс боље упозна. И то потпуније него што смо, “до почетка космичке ере познавали Месеца”, зналачки прави поређење наш песник и научник.

Након помена космичког брода Маринер – 4, Димитријевић указује на драгоцену открића Викинга 1 и Викинга 2. И у складу са својим поетским виђењем ове црвене планете, детаљније колористички описује место и тло на које је слетео Викинг 1. То је пустиња засута камењем, “а боја тла је црвенкасто-риђа због присуства оксида гвожђа”. У песниковим лирским представама Марс је, са мало наглашенијом симболиком рата, “крвава тачка”; а њено име звезду “руменилом хвата”. Научна открића која Димитријевић помно прати, проширила су бојену палету. Зато он три деценије после песме “Марс”, захваљујући новим сазнањима, пише да, због учесталих пешчаних олуја што у висину дижу “ситне честице са црвенкасто-риђе површине планете, небо на Марсу има ружичасту а не плаву боју”. Овако дочаране активне боје у многоме се подударају са динамично ратном визијом тада младог песника.

При крају чланка о Марсу Димитријевић визионарски предвиђа да ће се можда ускоро, почетком трећег миленијума, у који смо заплвили, на Марс спустити космички брод и то са људском посадом. “То ће бити прва планета на коју ће ногом ступити човек у својој вековној тежњи да се са Земље вине ка звездама”,⁴² закључује помало лирско-поетички.

Планета Марс о којој младалачки пева Димитријевић, поред Сунца, Месеца, Венере, Меркура и др. једна је од главних планета и заједно са Сатурном и Јупитером, налази се у горњем пределу свемирске сфере. У његовим стиховима “Марс”,⁴³ како је и насловио песму у циклусу “Плут времена”, оличава мешање и преплитање неких од суштинских сила космоса, природе, историјских и митолошких сазнања, са овоземаљским миротворним или милитаристичким тежњама и збивањима. Марс је ту и поред “крваве тачке”, представљен углавном позитивно, делатно и мужевно, са страшћу умног бића и оптимистичком надом, уз пацифистичку поруку.

За нашег песника Марс је крвава тачка што небом следи свој пут, а “име њено звезду руменилом хвата”. Уводни стихови су колористички црвено, румено и још снажније: крваво обојени. То је у складу и са симболиком ватре, огња, пламеног југа и наоружаног мушкарца — ратника кога и

⁴¹ Др Милан С. Димитријевић, “Викинзи на Марсу”, *Школарац*, јануар 1999, IV, 22, стр. 22.

⁴² Исто, стр. 22.

⁴³ М. С. Димитријевић, *Песме*, стр. 74.

оличава. Ако је Сунце у средишту Сунчевог система, Марс је “крвава тачка”, што према симболици крви може да значи и један животни принцип и снагу у законитом васионском кретању. Руменило што звезду хвата у складу је са активним принципом, сувереношћу и ватреним хтењем да буде планета мира:

*Са ужасом чедо Фобос син је следи
Силином у бескрај пробија им врата*

У Димитријевићевој филозофији и поетици простора и времена: бескрај, бесконачност, вечност, безвременосно и сл. имају важно место. Он је на прагу уверења да је неограниченост, бесконачност, интуитивно присутна скоро у сваком човеку. Зато се у наведеним стиховима силином продире у неограничено, у оно што је изван свих граница и пробијају се врата да би се отворио пут у нови живот. Врата су истовремено симбол наде, знао је песник Димитријевић, па у наредним стиховима оптимистички отвара перспективу:

*Ал ипак надом сијају погледи
Оплођена умом биће једном схвата*

У тој нади што сија присутно је нешто од онога што сличи стварању васељене, или зрачности новог живота и праисконског интелекта. На то упућује и следећи стих који говори о оплодњи умом, што је врхунац и исходиште једног стања и најава наредног. Јер тада ће Марс “бити планета мира / И никад никад неће бити рата”, скоро програмски поручује песник.

Црвенкасто светло планете Марс, жарко попут пламена, допринело је да је она у римској митологији постала амблем рата, оличење ватрене жеље, страсти и снаге. У фигуративном смислу, зна Милан из класичне старине, Марс означава бој, борбену буку, смелост, агресивност... Зато га на поетски начин доводи у везу са Фобосом, који је персонификација ужаса, заокружујући тако слику о ратничкој моћи и сили.

Са стилско-формалног становишта песма “Марс” је једна од релативно ретких у којој се појављује рефрен:

*Хтела би бити планета мира
А названа је планета рата.*

Рефрен у овом случају има улогу да појача емоционалност, али и да оснажи поруку и још више истакне поенту на крају песме. Уз то, наведени рефрен више богати семантичко-емоционалну озраченост него што доприноси јединству тоналности стихова.

ЧАРОВИТ СВЕТЛОСНИ ТРАГ МЕТЕОРИТА

Почетком седамдесетих година Димитријевић са све већом пажњом проучава поједине свемирске и астрофизичке појаве и проблеме; интересује се за космогонијске теорије, учења и митске представе о пореклу и постанку света, човека и универзума и пева о васељенским збивањима и размерама. Метеори и метеорити тада заокупљају његову студијску и песничку пажњу, поред осталог и због чаровитог светлосног трага и појава које остављају за собом при продору у високу атмосферу. Лирско лебдење метеорита у зраку, који се веома много загреје па јонизирајући подстиче светлосне појаве, побуђивало је Димитријевићеву научно-истраживачку као и песничку имагинацију, посведочава и песма “Метеорит”.⁴⁴

Метеорит је према његовом лирско-метафоричном виђењу “каљен у огњу прапочетка” и прошао је кроз извесно очишћење и преображај. Он се играо и поигравао са просторима који могу да буду васељенско средиште и место узајамног општења. Као такав метеорит је од ситних “честица ничег” исплео

*Танку копрену бесмртности
Под којом се таложило време*⁴⁵

То плетење и испредање стања вечног живота из — ничег — унеколико је блиско древној источњачкој филозофији и мистичној контемплацији. А додирује се и неоплатонистичком традицијом бесмртности према којој је циљ опстајања изван времена, или под талогом времена, како поетски назначавала Димитријевић.

У завршној строфи песник сликовито истиче кристалну кап времена “коју ће разбуктати море”. Кристал, као и метеорит, носи у себи нешто од чистоте, самосветлеће снаге духовног савршенства; у симбиози са временом ствара лирску представу о безвременој егзистенцији, изван асиметрије прошлости и будућности, која је и ван живота. Живот је тада као и метеор и метеорит, у вазносећем самораздевању које вуче ка дну и у једном моменту манифестује се у виду кристалног над-живота.

POETICAL IMAGE OF COSMOS IN THE POETRY OF MILAN S. DIMITRIJEVIĆ

Poetical visions and representations of sky, stars, Sun, Moon, the planet Mars and meteorites in the poetry and publicistic works of astronomer Milan S. Dimitrijević, were considered and analyzed.

⁴⁴ Исто, стр. 73.

⁴⁵ Исто, стр. 73.